

6. CIVIL IFJÚSÁGI MODELLEK

A fejezet bemutatja a civil szektort és annak részeként a civil ifjúsági részét. Igyekezünk kitérni annak elméleti alapjaira, közéleti vonatkozásaira és fejlődési perspektíváira. Beszélünk az oly gyakran használt fogalomról: a közhasznúságról és bemutatjuk az ifjúsági civil szektor dimenzionálásának racionális és kévéssé ésszerű formáit.

A civil ifjúsági szektor rendeltetése

civil szektor

Az európai hagyományok között komoly jelentőséggel bír a civil szektor. Kulturális és történelmi örökség ápolásától kezdve, egészen a folyamatosan átalakuló társadalmainkban megjelenő új csoportok érdekvédelméig, lényegében minden társadalmi kérdést érint a civil szektor. Érint, de nem feltétlenül fed le. A civil szektor alapvető jellemzői között – a szervezetek, az érdekképviselési funkció és a nonprofit működés mellett – fontos az is, hogy a civilek nem közintézmények, így az általuk megjelölt társadalmi csoport, vagy problémakör teljes körű átfogására az esetek többségében nem képesek, az igazán nem is feladatuk.

civil, állam,
gazdaság

A civil szektor legerősebb karaktervonása az, hogy *harmadik szektor*. Azaz, identitásának legfontosabb eleme, hogy alapvető jellemzőiben különbözik az államtól és a gazdasági szervezetektől. Természetesen a legtöbb civil törekszik a jó kapcsolattartásra az állami és a gazdasági szereplőkkel, de a kellő távolságtartást alátámasztja, hogy a szektor a *civil nonprofit* kifejezést tudta leginkább magára nézve elfogadni, amely két jellemzőt ír le a szereplőkről: civilek, tehát nem államiak, és nonprofitok, tehát nem a piac logikája alapján működnek. Az öndefiníció megválaszolatlan kérdése tehát, hogy mi a szektor célja, rendeltetése, miért hasznos, hogy a harmadik szektor kialakult. A válaszadás esélyének növelése végett az alábbiakban a civil nonprofit szektornak csak az ifjúsági szeletével foglalkozunk.

civil szerveze-
tek

A civil ifjúsági szervezetek elvben azért hasznos szereplői a társadalomnak, mert olyan közösséget, elfoglaltságot, érvényesülési lehetőséget, szolgáltatást nyújtanak a fiataloknak,

amelyet az állam és a család vagy nem tud, vagy nem megfelelő színvonalon tud nyújtani. A valóság persze eltér az elvi szempontoktól, így a például figyelemre méltó, hogy a hazánkban működő civil szervezetek szám szerinti többsége a fiatalok sportolásával, vagy a sporttevékenység adminisztrációjával foglalkozik. Ennek persze sajátos oka, hogy a hivatásos, üzleti alapon működő sportszervezés megjelenése előtt a civil szektor jogi eszközei adták a sportélet szereplőinek az egyetlen szabályozott megjelenési formát jelentő keretet.

Mit is jelent valójában a civil lét? Egy olyan szervezeti közeg, amely mind az állami szereplőtől, mind a piactól alapvetően eltér. Az állami és a magánszféra persze fontos partner a civilek számára, de a harmadik szektor szerepét ellátó civilek olyan alapelvek képviselői, amely egyszerre magasztosabbá és felszínesebbé teszi őket a piacnál és az államnál is. A civil szektor olyan értékekre épül, mint az állampolgári jogok érvényesülése, a jogállamiság megszilárdítása és persze azon szertágazó részérdekek képviselete, amely a civil szervezetek sokrétű tagságából és profiljából fakad.

A civil nonprofit szektorról általában

A civileket a szakma úgy szokta leírni, hogy négy általánosan jellemző vonást összegez, a szervezethálózatot, a harmadik szféra önálló voltát, a működtető alapelvet és végül a tömeges részérdekek képviseletét.

- a) A tagjai szervezeteket, szervezeteik pedig újabb szervezeteket, vagy hálózatot alkotnak. E szervezetek pedig alapvetésekben térnek el a többi társadalmi intézménytől.
- b) A civil szféra sem az állam, sem a piac nélkül nem létezne, de mindkettőtől élesen különbözik.
- c) A fejlett demokráciákban a civil szférában egyesül a leg-
többféle társadalmi csoport érdeke egyszerre. Az mégis kijelenthető, hogy a különböző érdekek demonstrációján túl azért egy ütőképes civil társadalom az állampolgári jogok és a jogállamiság érvényesüléseért folytatott küzdelemben konszenzussal bír.
- d) Tömeges részérdekek szempontjából a civil társadalom rendeltetése, hogy az általa biztosított nyilvánosság útján szembesítse az állami akaratot az általa képviselt értékek-

civil szerveze-
tek és a sport

civil szektor
alapvetései

kel, törekvésekkel és gyakorlattal. (Ennek legfontosabb eszköze „közösségi részvétel”, amelynek tartalmát az európai jogterületen az Aarhusi Egyezmény már igen részletesen kidolgozta. Három pillére: az információhoz való jog, a beleszólási jog és a jogorvoslati jog. A három pillért a részvételre való képessé tétel, az állampolgárok e célt szolgáló képzése, kompetenciáik fejlesztése egészíti ki.)

A nonprofit szervezetekről szóló elméletek több törvényszerűséget is meghatároznak rendeltetésük meghatározására. E törvényszerűségek az alábbiak:

1. Egy piacialapú társadalomban fennmaradnak kielégítetlen szükségletek, ezeket szolgálja a nonprofit szolgáltatások speciális piaca.
2. Ugyanilyen szükségletként, korrekciós funkcióval helyesbíti a nonprofit szektor a közjavak kormányzati elosztásának elégtelenségét.
3. Sajátos átfedőszerepe van a szférának a közjavak magán-szférában történő előállítás terén az állami források kiegészítése és kiteljesítése, minőségjavítása céljából.
4. Feladat az érdekvédelem és az állampolgári jogvédelem kereteinek nem piaci alapú megteremtése is.
5. A civilek intézményeket jelentenek az öntevékenység, az önszolgálat, a szolidaritás, az altruizmus kifejeződése érdekében.
6. Szintén intézményi résztvevői a civilek a demokrácia, a részvétel politikai elvének gyakorlásában.

A nevezett elméletek e rendkívül összetett társadalmi jelenségcsoport egy-egy elemét emelik ki. A valóság mélyebb feltárása mellett magukban hordozzák az egyoldalú megközelítés veszélyét is.

Nem könnyű tárgyszerű definíciót adni, de ha összegeznünk próbáljuk a szakirodalmi leírásokat a nonprofit szektor meghatározására, a szakma a civileket három alapkövetelmény és több részletjellemző segítségével írja le. A három alapvető követelmény a profitnélküliség, a nem kormányzati jelleg és a jogi személylé válás, azaz az intézményesülés azon fokozata, amikor már a bíróság nyilvántartást vezet az adott szektor tagjáról, szervezetéről. A nonprofit szektorba tartozó szervezeteket általában jellemezheti még az önkéntesség és a közjó szolgálata.

Az elnevezés persze rossz. Nem azért, mert a „nonprofit szektor” ne lenne kellően valóságalapú, hanem annak következtében, hogy nem bír kellően leíró tartalommal a szektorra nézve. Ettől még persze tény, hogy a profitsztosztás tilalma a szektor definíciójának egyik legáltalánosabb érvényű eleme, amely ugyanakkor lényegében ideológiamentes, s ezzel a többi függetlenségi elemet is érzékelteti. Igaz, hogy a jellemzők többsége elhatárolási, definíciós és súlyponti viták tárgyát képezi, és ezek azt is előidéznek, hogy egy részletes szektordefiníció elsődleges következménye a részletekről kibontakozó vita, de a profitsztosztás tilalmát a nonprofit szektor szervezeteiben senki nem vitatja.

a profitsztosztás tilalma

Három különböző csoportot említ tehát a szakirodalom társadalmi szektorokról szóló áttekintésében: a *gazdasági szektor*at, az *államot és az öntevékeny, társadalmi szektort*. Ezer szállal kötődnek egymáshoz, át- és átszövik a másik megjelenési formáit, de működésük filozófiai alapjait tekintve világunkat három jól elkülöníthető erőforrás mozgatja meghatározó módon. Az üzleti világban a megszerezhető profit; az állami hatalom területén az ellátandó közfeladat; a társadalmi öntevékenységekben pedig az adott eredmény iránti kielégítetlen közösségi szükséglet. Civil nonprofit szektor alatt tehát azokat a társadalmi öntevékenységet folytató szervezeteket és önszerveződéseket értjük, amelyek működését nem a megszerezhető profit és nem az állami közfeladat ellátása mozgatja, hanem a valamely közösségi szükségletet megjelenítő társadalmi öntevékenység. E meghatározást legmarkánsabban a különböző elhatárolásokkal tudjuk érzékletesebbé tenni.

A civil (nonprofit) szektornak tehát nem részei:

- a gazdasági bevételeért dolgozó szervezetek, függetlenül attól, hogy ki az alapítójuk vagy tulajdonosuk;
- az állami nonprofit szervezetek és intézmények;
- a nem közösségi szükségletet kielégítő társadalmi öntevékenység megnyilvánulási formái (például a köztisztviselők vagy a települési önkormányzat);
- a politikai pártok, amelyek a teljes körű kormányzásért működnek;
- az egyházak, amelyek történelmi intézményesültségükkel, autonómiájukkal és nemzetközi jellegükkel fogva nem tekinthetők civil szervezeteknek.

nem része a szektornak

közösségi
szükséglet
kielégítésére
társadalmi ön-
tevékenység

A szektor részei viszont mindazok a társadalmi önszerveződések, amelyek az önálló jogi személyiséghez szükséges szervezettséget és bírósági nyilvántartásba vételt nem érték el, de megfelelnek a fentebb írt tartalmi követelményeknek: közösségi szükséglet kielégítésére társadalmi öntevékenység szerveződött, s mindezt nem a szétosztható profit, s nem is az állami funkciók gyakorlása indukálja.

Közhasznúság

közhasznú
szervezetek

1998. január elsején lépett hatályba a közhasznúságot taglaló, bemutató és cselekvőképeséssel jobban felruházó közhasznú szervezetekről szóló 1997. évi CLVI. törvény. Azóta van jogi értelme a nonprofit szektor életében a „közhasznú” jelzőnek.

A törvény alanyi, tevékenységi és szervezeti-működési követelményeket állított a közhasznú szervezeti státust elérni kívánó nonprofit szervezetek elé.

Ez tehát annyit jelent, hogy a közhasznú státusz elérésére csak társadalmi szervezet, alapítvány, közalapítvány, kht vagy köztestület pályázhat, akkor ha létesítő okirata szerint ellátandó feladatköre megfelel a törvényben meghatározottaknak és megfelel a szabályozási, nyilvánossági és összeférhetetlenségi előírásoknak.

a nyilvános-
ság kontroll
szerepe

Magyarországon a közhasznúság azóta a függetlenséget, a közpénzek felhasználásának ellenőrzését, a kisebbségi jogokat, a nyilvánosság kontroll szerepét biztosító szigorú szervezeti és működési követelményeket is jelenti. Ez egyben abban a tekintetben is elmozdulást jelent, hogy a magyar jogban tehát nem csupán az elsődleges nyelvtani értelmezésnek megfelelő funkcionális jelentéseket hordozza a közhasznú állapot.

A Khtv. 26. §-ában meghatározott, a közhasznú tevékenységről szóló leírás alapvetően befogadó szemléletet tükröz (ellentétben azzal, hogy a bíróságok – amelyek elvben csak a szervezetek nyilvántartását végzik – ma inkább alkotják, mint alkalmazzák a jogot)³⁶. E törvényi felsorolásban a jogalkotó azon törekvése tükröződik, hogy minél szélesebb körben húzza meg a közhasznú tevékenységek körének határait. Több olyan tevékenységet is tartalmaz a felsorolás, amelyet állami és önkormányzati feladatként, vállalkozásként és egyszerű nonprofit tevékenységként is lehet végezni. Ilyen például az

oktatás, kultúra, sport. A közhasznú tevékenységi kategória tehát önmagában véve nem mond semmit, hiszen a közhasznú jogi minősítéshez a tevékenységet végző szervezet alanyi és szervezeti-működési sajátosságai is kellenek.

Az ifjúsági civil, nonprofit szektor

Az ifjúsági szervezetben részt vevők köre

Az ifjúsági szervezetben részt vevők elsősorban fiatalok, de a körhöz tartoznak az őket segítő idősebbek is. A korosztály meghatározására több megközelítés is ismert és elfogadott. Szervezeti közegben könnyen vitatémává válik a korosztály pontos szabályozása, illetve – korosztályon kívüliek jelenléte esetén – a segítők státusza. A korhatár kérdés leginkább jellemzően a felső korhatár meghúzására fókuszál, arra is volt már példa, hogy egy-egy szervezetben a vezetőség felfrissítését ilyen eszközökkel kényszerítették ki. Az Európában általában használt korosztályi kategóriák teteje a 35 év, de ennél alacsonyabb felső korhatárok alkalmazására is sor kerülhet, ilyen például a 29, vagy 26 éves korhatár. Alsó határt nehéz ifjúsági szervezetnél megindokolni, de tizenéves kor alatt inkább csak a gyermekszervezetekben jelennek meg fiatalok. Fontos szelekciós szempont lehet egyes közéleti felelősséggel nyíltan érvelő közösségeknél, hogy a 18 évesnél fiatalabb, azaz jogilag nem felnőtt fiatalokat tagjai sorába engedi-e, vagy sem. Ennek megfelelően az alsó korhatár nem jellemző vonás, leginkább egyes szervezettípusoknál, így például a politikához szorosan kapcsolódó szervezeteknél merül fel.

A résztvevők körének kérdése persze jóval több részletet rejt magában, mint a korosztály kérdését. Számos ifjúsági civil szervezet rendezőelvei közé tartozik a tagok részlegesen azonos elfoglaltsága, vagy státusza. Tipikus példák erre a diákszervezetek, a szakmai ifjúsági szervezetek, amelyek mindegyikére jellemző, hogy a tagok közös nevezőjét elsőként az azonos társadalmi helyzet jelenti.

Szintén jellegzetes eset az ifjúsági szervezetek tagsága körében, hogy számos intézmény, cég, politikai párt, vagy más, nem generációs civil szervezet fiatal tagjai, alkalmazottai, aktivistái fiókjelleggel hoznak létre ifjúsági civil szervezetet. A

résztvevők

a korosztály
meghatározása

közös nevező persze ez esetben is a státusz, de gyakran társul hozzá támogató háttérként a közös nevezőt jelentő szervezet, cég, vagy intézmény, és a tagság mozgósítása is általában kevésbé jelent többletmunkát.

A szervezetek terület szerinti fajtái

Nem jellemzi érdemi sajátosság az ifjúsági civil szervezeteket terület szerint, nem lógnak ki a civil szférából. A közigazgatás leképezéséből azon komponenseket válogatja ki a legtöbb civil szervezet, amelyeket működése szempontjából hasznosnak talál. Alapvető keretként megállapítható, hogy egy helyi közösség és a világ bármely országából tagokat befogadó nemzetközi civil szervezet között általában a közigazgatás rendszere által megindokolt területi szinteken jönnek létre ifjúsági szervezetek. Magyarországon – tekintettel az imént említett működési racionalitásra – leginkább a helyi és a nemzeti szint a meghatározó. Természetesen akad példa számottevő megyei szinttel rendelkező szervezetre is, de a tendencia a jövőre nézve nem e szint erősödésére vall. Ugyanis a közigazgatás átalakulása esetén várható az egyes szervezetekben létező megyei szint egyre jelentéktelenebbé válása, sőt idővel akár helyettesítése is. Tény ugyanakkor, hogy a megyerendszer helyettesítésére várhatóan jelentkező regionális és kistérségi szervezetek kialakulása ma még hazánkban nem jellemző.

A legáltalánosabban használt jogi keret

A magyar civil ifjúsági önszerveződés alapvető funkcionális keretei adottak, de nem képeznek széles önmegvalósítási forma kínálatot. Az ifjúsági ügyek megszervezésére legjellemzőbben egyesületi, vagy alapítványi formában kerül sor. Ebből kikövetkeztethető, hogy a magyar civil ifjúsági szektor jogszabályi háttérét lényegében a rendszerváltáskor elért vívmány, az akkor liberalizált és törvényben rögzített, a szabad egyesülés alapvető feltételeit jelentő keret biztosítja. Bár a közhasznúság fogalmának bevezetése, intézményének és szabályainak kidolgozása ezt kiegészítette, alapvető válto-

zást, megújulást azonban a törvényi keretekben nem hozott, ilyen célja nem is volt. Egy az ifjúsági civil szektor működési kereteit is aprólékosabban és hatékonyabban szabályozó ifjúsági törvény megalkotására már több kezdeményezés indult, addig azonban egyik ilyen javaslat sem jutott el, hogy a tényleges jogalkotás megtörténjen. Tény azonban – s ezt a jegyzet egy másik szakasza részletezi –, hogy a szférának tagjai olyan közösségek, csoportok is, amelyek nyilvántartásba vételért nem folyamodtak, azaz működésüket a jogi személy keretei nélkül bonyolítják.

az ifjúsági tör-
vény hiánya

Az ifjúsági nonprofit szektorra vonatkozó adatok feltárása kissé bonyolult, hiszen a ICNPO³⁷, azaz a nemzetközi osztályozó rendszer főcsoportjai az ifjúsági szervezeteket nem jelölik, azok csak az alcsoportokban találhatók meg. Forrásként kezelhető leginkább a Nemzeti Ifjúságkutató Intézet által végzett Ifjúság2000 és Ifjúság2004 kutatások, a Doktoranduszok Országos Szövetsége 1999-ben készített kutatása ifjúsági szervezetekről, illetve a KSH éves nonprofit szervezeti adatfelvétele.

A mintegy 50 000 nyilvántartásba vett egyesületnek és alapítványnak 15%-a (kb. 7000 szervezet) elsősorban vagy kizárólag gyermek- és ifjúsági korosztályi (azaz gyermekeket és fiatalokat tömörítő) vagy a korosztályért tevékenykedő szakmai szervezet. Ez annyit jelent, hogy a jogi személyiségű, tehát érdemben nyilvántartható ifjúsági és ifjúságsegítő szervezetekből mindösszesen hozzávetőleg 7000 van hazánkban. Arról, hogy hány fiatalot fognak össze e szervezetek méginkább becslést áll csak rendelkezésre. Ennek figyelembe vételével megállapítható, hogy a szervezetek hozzávetőlegesen 200 000 fiatal és gyereket tömörítenek (a sportegyesületekkel egyik adatnál sem számolva). Persze a tagság itt kizárólag statisztikai jelleggel értékelhető. A civil ifjúsági szektor valódi mozgósítási képességét inkább leírja, hogy a szervezetek kb. 20 000 rendszeres és 23 000 alkalmankénti önkéntes segítővel rendelkeznek.

önkéntesség

Ezzel nagyjából összhangban jellemezhetők a legifjabb generáció aktivitásának, azaz a civil szférához való formális kapcsolódásának arányai. Más mérések alapján a korosztály majd egyhatoda (16%) tagja egy ifjúsági szervezetnek, azaz formálisan érintettnek tekinthető, bár ez jelentős mértékben nem jelent rendszeresen aktív tevékenységet. 2%-uk több

a korosztály
84%-a nem
tagja civil ifjú-
sági szervezet-
nek

az aktív fiatalok
kategóriái

szervezetnek is tagja, ami annyit jelent, hogy az imént említett 16%-ból minden nyolcadik több szervezetbe is kezdeményezte felvételét, ők már nagyobb valószínűséggel tekinthetők aktívoknak. Fontos ugyanakkor leszögezni, hogy eszerint a korosztály 84%-a egyáltalán nem tagja civil ifjúsági szervezetnek. Azaz a generáció semmiképpen sem tekinthető jelentősen mobilizáltk.

Az aktívak, tehát az imént említett 16% kissé leegyszerűsített kategóriákra így osztható: 7% vallási közösség, 4% sport vagy szabadidős szervezet, 2% szakszervezet, 2% diákszervezet, 1% más civil szervezet. Megállapítható e számok alapján, hogy az a civil szférában jegyzett fiatalok közel fele vallási közösségbe tagozódik, negyede sport- vagy szabadidőszervezetbe, s az összes többi szervezettípusban megjelenő fiatalok mennyisége nem jelentős.

Alacsony a cserkész/úttörő szervezeteknek és a politikai szervezetek korosztályos jelentősége. (A politikai szervezetek ilyen csekély megjelenésének több magyarázata is lehet. Oka lehet például, hogy a nyilvánvalóan erős pártkötődést mutató ifjúsági szervezetek is szeretik kulturális vagy karitatív feladatot ellátó szerveződésként aposztrofálni magukat. Ugyanakkor kikövetkeztethető, hogy a korosztály még kisebb hajlandóságot mutat arra, hogy pártpreferencia kinyilvánításával járó szervezeti kötődést vállaljon, mint az elődei.

Az Ifjúság2000 kutatásban megkérdezettek negyede nevezett meg – ismertségi kérdésre – legalább egy ifjúsági szervezetet (sorrendben: Cserkészszövetség, Magyar Úttörők Szövetsége, Fiatal Baloldal, Fidelitas). Tagsági szempontból felülreprezentáltak a középiskolások és a felsőfokú tanulmányaikat végzők, míg a dolgozó és idősebb fiatalok szervezeti kötődése az átlagnál is alacsonyabb. Minél inkább érdeklődik a kérdezett a politika iránt, annál valószínűbb, hogy egynél több szervezethez is kötődik. A politikát elutasító fiatalok között a generációs szervezeti tagsággal nem rendelkezők aránya 90% körüli.

Tevékenységi körök

A szféra e jellemzője a leginkább szertágazó. Tekintettel arra, hogy számos ifjúsági szervezetnek a létjogosultságát tevékenységei támasztják alá, azaz tagságának összegyűjtése, megőrzése és bővítése is nagyjából tevékenységének sikerén, annak közismertségén és elfogadottságán múlik, a civilek között fellelhető tevékenységek listájának korlátait csak a rendelkezésre álló erőforrások és eszközök jelentik. Ezzel együtt tény, hogy a szervezetek jelentős részének vannak bizonyos „kötelezőnek” tekinthető feladatai. Az ifjúsági szervezetek tevékenységi körében kiugró a sportprogramok szervezése (82%), illetőleg magas a kulturális programszervezés (46%). Jóval kisebb a szakmai (29%) és érdekképviselési tevékenység (24%), a szolgáltató tevékenység (15%), a környezetvédelmi tevékenység (11%). Elenyésző a vallási tevékenység (7%) és a politikai tevékenység (2%).

A civil szféra alapvetően az emberek figyelméből, érdeklődéséből nyeri létjogosultságát. Civil szervezetek alapesetben (közjogi értelemben mindig) állampolgári kezdeményezésre születnek, így a felmérési adatok egyik legfontosabbika az állampolgárok teljes köre iránti nyitottság.

Az ifjúsági szervezetek 85%-a szervez mások számára látogatható (nyilvános) programokat, szolgáltatói viszont csak 45% szolgáltató a tagságon kívül másoknak (számuk kb. 450). Amíg a nyilvános programok szervezése területén nincs különbség településtípus szerint, addig a fővárosban és a megyeszékhelyeken (53 és 52%), inkább nyújtanak szolgáltatót más szervezetek számára, mint az egyéb városokban és községekben (33–38%). A nyilvános programok szervezése független a szervezet tagságának nagyságától, a szolgáltatótevékenység nyújtása kívülállóknak viszont inkább a kis létszámú (200 főnél kisebb) szervezetekre jellemző, ami meglepő, hiszen a nagyobb, országos szervezetek jobb anyagi-humán-infrastrukturális-hálózati feltételekkel rendelkeznek.

Az „érdekképviselési tevékenységet” ellátóknak majdnem a fele az 500 fő vagy annál nagyobb létszámú szervezetek közé tartozik. Közhasznúság tekintetében (tevékenység szerint) a gyermek-ifjúság-családvédelmi szervezetek (30%) a harmadik helyen állnak, kiemelkedő közhasznúság szempontjából pedig az első helyen (8,3%). A gyermek- és ifjúsági civil szek-

szolgáltatás

érdekképviselés

tor általános érdekérvényesítő képességére, tapasztalataira és attitűdjeire is jellemző adat, hogy az „Ifjúsági szervezetek adatai 1999.” című kutatás eredménye szerint a 452 szervezetből mindösszesen 20 (4%) jelölte be az érdekvédelmi tevékenységet a kérdőíven. Következtetni lehet ebből a számból a gyermeki és ifjúsági jogok érvényesítésének színvonalára, a jogalkalmazó szervek és joghasználó intézmények érzékenysége a jogvédelem lehetőségével kapcsolatosan.

Szervezettípusok

A szervezettípusoknál megint említést érdemel, hogy a jogszabályi környezet alapvetően szűkre szabott választási lehetőséget kínál azoknak, akik rendes, bírósági bejegyzéssel rendelkező civil társulatot akarnak létrehozni. Ezt kiegészíti egy fontos komponenssel a közhasznúsági törvény, de ez érdemben csak a már létrejött és működő szervezetek esetében jelenik meg.

A gyermekszervezeti ágazatban az országos szervezetek mind bejegyeztették magukat közhasznúnak vagy kiemelkedően közhasznúnak. (A közhasznúság fejében várható támogatások mértéke nem nőtt. Az ifjúsági ágazatban a szervezetek 66%-a egyesület, 8%-a kör/klub, 6%-a kht., 4%-a szövetség (16% egyéb). A szervezetek 71%-a megnevezi vagy utal rá, 29%-a nem nevezi meg, miért hívja magát ifjúsági célúnak.

Az ifjúsági szervezetek 21%-ának (kb. 300) van tagszervezete: ezek háromnegyedében megengedett az egyéni tagság is (negyedének csak tagszervezete lehet tagja). Ugyanakkor csak ezen szervezetek 8%-ának van 50-nél több, 25%-ának 6–50, 67%-ának 2–5 tagszervezete. A tagszervezetekkel rendelkezők háromnegyedének pedig kevesebb, mint 10 alap-, illetve tagszervezete van. Így a hálózatszerűen működő (legalább 5–7 tagszervezettel rendelkező) ifjúsági korosztályi/szakmai szervezetek száma körülbelül 90-re tehető. (6%).

**hálózatot
működtető
szervezetek**

A szervezetek közötti együttműködés

Magyarországon olyan ifjúsági szervezetek is adódnak, amelyek tevékenysége lényegében kizárólag más szervezetekkel való együttműködésre épül, s ennek ellenpéldája is adódik, hiszen a szervezetek egy része lényegében nem tart fenn rendszeres kapcsolatot más civil ifjúsági szereplőkkel.

Az ágazatban az ifjúsági szervezetek nagy része kapcsolatban áll más szervezetekkel, majd hatodik azonban elszigetelt. A kapcsolatrendszerben kiemelkedő a helyi szervezetekkel (63%) és az országos szervezetekkel (50%) való együttműködés, ennél lényegesen kevesebb a regionális együttműködés (25%). A kistérségi, külföldi, nemzetközi és határon túli magyar szervezetekkel való kapcsolattartás 10–15% között mozog. Nem meglepő, hogy a fővárosi székhelyű szervezetek tartják leginkább a kapcsolatot országos, külföldi vagy nemzetközi hatókörű szervezetekkel és alapítványokkal.

Tevékenységi kör szerint vizsgálva a kérdést, minden második szervezet sportjellegű szervezettel tart fenn kapcsolatot. Ezt követi a szakmai/érdekképviselési szervezeti kapcsolat (30%) és a szabadidős szervezetekkel való együttműködés (20%). Politikai szervezettel 4% működik együtt.

Az aktív együttműködési készség általános hiányának legismertebb példái közé tartozik a minden szervezetet összefogó ifjúsági tanács témája. Részletes ismertetésére máshol kerül sor, azonban összegzésként annyi elmondható, hogy – bár számos kísérlet történt – az egységes, minden szervezet soraiban tudó és a döntéshozók által is komolyan nemzeti ifjúsági tanács felépítése a Magyar Köztársaság első 17 évében nem jött össze. Ez persze kevésbé jelent az ifjúsági szervezetek együttműködési készségéről, inkább a döntéshozók a civil ifjúsági szektorral kialakított viszonyáról állít ki rossz bizonyítványt. Az egységes ifjúsági tanács európai hagyományának magyarországi leképezésére történt kísérletek ugyanis azért tekinthetők eredménytelennek, mert vagy valamelyik politikai döntéshozói csoport kísérlete meg saját eszköztárának részévé tenni, vagy ilyen célú felhasználásától akkor tartózkodnak, amikor döntéshozatal szempontjából egységesen irreleváns fórumként tekintenek a nemzeti ifjúsági tanácsra.

a szervezetek
kapcsolatai

Nemzeti Ifjú-
sági Tanács

Civil ifjúsági közélet

erőforrás-központú ifjúságpolitika

Kiábrándító a fiatal generáció túlnyomó többségének hozzáállása a közéleti részvételhez. Az ifjúságkutatási adatok legalábbis igen súlyos képet mutatnak korosztályunk passzivitásáról, azaz elenyésző közéleti érdeklődéséről. Kiválóan képviseli a generáció a társadalmi kiegyenlítődés esélytelenségét a közéleti érdektelenség, a társadalmi újratermelődés passzív elszenvedőin keresztül. Mindezt persze egy olyan kihívásokkal teli történelmi időszakban, mikor nagyon is számottevő közérdeklődésre lenne szükség. Talán az ifjúságsegítőknek van esélyük ezen változtatni, de ehhez a szakemberek alapvető feladata kell, hogy legyen a fiatalok társadalmi-közéleti szerepvállalásának fejlesztése. E nélkül ugyanis reménytelen ambíció az erőforrás-központú ifjúságpolitika. Ez a szakasz az ifjúság közéleti részvételével, annak fejlesztési lehetőségeivel foglalkozik.

A keretek

politikai, közéleti passzivitás

Az ifjú generáció jellemzően nem vesz részt a közélet megmozdulásaiban, igazán még a politikai aktivitása is marginális. A többség ugyanis nem látja értelmét annak, hogy megfogalmazza a szükségleteit, érdemben nem talál olyan közösségi élményt, amelyik az életére érdemi hatással lenne. Nem hisz abban, hogy egy ifjúsági szervezetben, informális közösségben vállalt szerepével vagy az állampolgári jogainak saját, egyéni akarata, elszántsága révén való gyakorlása által helyi, regionális vagy országos folyamatok alakítójává válhat. Azért nem hisznek benne, mert nem is érik őket olyan élmények többnyire, amik alapján tapasztalattal rendelkeznének a közéleti közösségek erejével. Hiszen a politika, a média, a felnőtt társadalom sem azt közvetíti felénk, hogy a településük, a régiójuk, az országuk és azon belül az ő sorsuk végső soron rajtuk, az általuk képviselt szándékokon, érdekeken is múlik.

Miután a közösségi élmények nem segítenek megalapozni a közéleti aktivitást, a fiatalok többségének nincsen tudomása arról, hogy miképpen lehetnek az őket érintő döntések alakítói, befolyásolói. És itt már nem akadály az információhoz

való hozzáféres, egyszerűen a nihilizmus, az érdektelenség idézi elő a korosztály igencsak lemaradt állapotát. Rendkívül alacsony az arról való ismeretük, hogy miképpen alakíthatnak egyesületet, milyen módon lehetnek egy informális csoport tagjai, alanyai egy érdekegyeztetési folyamatnak, vagy éppen hogyan tudnak részesei lenni az önkormányzati testületek döntéshozatali folyamatainak. Ez az állapot természetesen nem magyarázható pusztán azzal, hogy kellően csekély a civil ifjúsági szervezetek e téren elért hatása. Ugyanakkor tény, hogy a korosztály aktivitásának hiányában szerepe van a szervezetek gyenge elérőképességének, azaz egyértelműen az ország és a generáció érdekeit szolgálná egy érdemben intenzívebben működő, megerősített, kellően biztos alapokra építeni tudó civil ifjúsági szervezetek közössége.

Ez pedig azért nehezíti a helyzetet, mert a társadalmi viselkedésben észlelhető közéleti és demokratikus elmaradottságunk a fiatalok esetében csöppet sem csökken. Ha elfogadjuk, hogy Magyarország társadalmi-gazdasági fejlődéséhez elengedhetetlen az önkormányzó erejében meggyőződéssel hívó társadalom, akkor állíthatjuk, hogy szükséges lépés a fiataloknak az önkormányzás folyamatához és eszközrendszeréhez való passzív, illetve elutasító hozzáállásának megváltoztatása és átalakítása, pozitív irányba való fordítása. Itt persze alapvető felvilágosító munkára is szükség van. Választ kell adni a fiataloknak arra, hogy hogyan, miért, és milyen praktikus szempontok figyelembevételével legyenek, illetve lehetnek önkormányzó tagjai társadalmunknak. A választ ezekre a kérdésekre azonban nem lehet megtalálni sem a formális oktatás túlszabályozott rendszerében, sem az informális tanulás strukturálatlan folyamatában. Tanulni a gyakorlatban lehet. Az egyetlen módszer, ha a fiatalok aktívan, támogató folyamatokkal segítve részt vesznek a településük önkormányzó közéletében.

aktivitás segítése – felvilágosító munka

az ifjúsági
részvétel

A fenti, jellemzően a fiatalok szerepének változásaira vonatkozó megállapítások mellett fontos megjegyezni, hogy az „youth participation” kifejezés kapcsán említett „becsatornázási módzatok” úgyszintén nagy átalakuláson mentek keresztül. Ezek jelenleg túlnyomórészt az ifjúsági civil szervezetek. Az ifjúsági részvételnek ezt, a szervezeteken alapuló megközelítést összefoglalóan modern formáknak nevezi a szakirodalom. Napjainkban azonban egyre több ifjúsági szerveződés mutat túl a szervezetek, a szervezettség határain. Ezeket „posztmodern ifjúsági részvételi formák” néven foglalhatjuk össze.³⁸ A fiatalok tehát jellemzően szervezeteken keresztül, de mostanában egyre növekvő mértékben azokon kívül valósítják meg az ifjúságpolitikai döntésekben megjelenő kezdeményező, közreműködő, résztvevő és megvalósító szerepüket.

Több kutatás és dolgozat is rámutatott, hogy a poszt-modern formák megjelenésének okait a modern formák elégtelenné válásában kell keresnünk.³⁹ Ezeknek egyik jelentős csoportja a szervezetek működtetésének jogi és pénzügyi követelményei, azaz mindazok a jogszabályi keretek, melyeknek a civil nonprofit szervezeteknek a bejegyzés, illetve közhasznúvá, kiemelkedően közhasznúvá válás érdekében be kell tartaniuk.

globalizáció
és individuali-
záció

A posztmodern formák megjelenési okainak egy másik, jelentős csoportját a globalizációval és az egyre erősödő individualizációval összefüggő társadalmi folyamatok alkotják. E két, egymásnak sokszor ellentmondó, de sokszor éppen egymást erősítő, a „nem mondhatom el senkinek, elmondom hát mindenkinek” életérzést eredményező folyamatnak az eredménye, hogy a legtöbb fiatalnak nem felelnek meg, nem jelennek izgalmat azok a formák, melyekben pontos, előre látható, sokszor valaki más által meghatározott szabályok vannak.

A fenti megkülönböztetésnek semmiképpen nincs értéktartalma, nem gondoljuk tehát, hogy a modern részvételi formákat el kéne felejtetni, és helyettük kizárólagosan a poszt-modern keretekben megvalósuló részvételi formákra kéne figyelni, vagy éppen fordítva: foggal-körömmel ragaszkodni a modern formákhoz. Nagy valószínűséggel állítható ugyanis, hogy az elkövetkezendő időkre is a jelenlegi – a képviseleti demokrácia rendszereire épülő – berendezkedés lesz jellemző Európa – és a világ túlnyomó többségének – államaira.

Szükség van tehát azokra a szervezetekre, amelyek, az államigazgatás számára érthetően, sokszor az ő képükre formálva működnek, hiszen ezeken keresztül az önkormányzat (tehát a felelős döntéshozó) számára érthetőbben kommunikálható a civil vélemény és akarat.

A civil ifjúsági szektor fejlődési perspektívája

A civil ifjúsági szervezetek súlyát az ország jövőjében az határozhatja meg, hogy a rendeltetésükkel összhangban lévő körülmények, feltételek megteremthetők-e. Társadalmi igény ugyanis civil szervezetek munkájára, ezen belül civil ifjúsági szervezetekre lesz, de tény, hogy érdemi, ésszerű fenntartásuk akkor hozhat eredményt, ha a feltételek adottak. A 21. század elején ugyanis hazánkban azon civil ifjúsági szervezetek, amelyeket nem tart el egy „nagy testvér”, vagy vegetálnak, vagy túlélésükért, működésük, munkájuk minimális szükségleteinek kielégítéséért dolgoznak. E helyzethez csupán kellemetlen adalék, hogy egy markáns, komoly háttérű nemzeti ifjúsági tanács sincs, amely a „nagy testvér” nélküli, az önszerveződés klasszikus esetének tekinthető civil ifjúsági szervezetek számára háttérrel biztosíthatna.

A civil ifjúsági szektor helyzetének javítására akkor nyílik esély, ha mind a szektor szereplőinek többsége, mind a döntéshozók hozzáállása megváltozik. Ugyanis a civil vonás erősödése és az önszerveződés fokozódása egyaránt megalapozottabb, kiszámítható feltételeket, és a tényleges civil kezdeményezések közérthetőbb és közismertebb megjelenését igénylik. A feltételrendszer megteremtésének változatlanul egyik potenciális csatornája lehet egy erős háttérű, biztos támaszt jelentő nemzeti ifjúsági tanács létrehozása. E tekintetben kézen fekvő opció lehet a legutolsó, – lényegében a politika által nagyjából érintetlen – Gyermek és Ifjúsági Konferencia néven futó kezdeményezés feltöltése. E megoldás sikerének azonban elengedhetetlen szükséglete az ifjúsági szervezetek többségének mentalitásváltozása és a civil ifjúsági szektor működési feltételeinek e csatornán keresztül történő valódi, pártpolitikai és üzleti befolyástól mentes biztosítása. A meggyőződést mérséklő ténykérdés, hogy egyik feltételt

társadalmi
igény civil
szervezetek
munkájára

Gyermek és
Ifjúsági Kon-
ferencia

sem biztosították az arra hivatottak az elmúlt másfél évtized során.

Egy másik – az önkéntesség és civil tudatosság eszméjétől független – megoldása lehet a helyzetnek, ha kellően erős szűrés alapján szelekción esik át a civil ifjúsági szervezetek sokasága, majd a kiválasztott, azaz valóban önkéntes, bázissal és működésük alapján érdemi társadalmi igényekkel rendelkező kör, új civil ifjúsági „elitté” válik, azaz kellő működési feltételek biztosítása és elvárások rendszere segítségével a civil ifjúsági szektor biztos pontjait, stabil tagjait jelenti. Ezen elgondolás legsúlyosabb hibája, hogy sikerének egyik feltétele a civil szektor egyik legfontosabb jellemzőjének az önkéntes, érdemi bíraskodástól mentes szerveződés elvének átlépése. Az önkéntes szerveződés jogának csorbulása nélkül ugyanis bizonyos szervezeti kör kiválasztása nem lehetséges.

Miközben Európa a civil ifjúsági közélet legerősebb példáját tudhatja magáénak, Magyarországnak még hosszú, rögzös utat kell bejárnia e téren versenyképessé válása érdekében. Brüsszelben székel az Európai Unió intézményei közvetlen környezetében az az Európai Ifjúsági Fórum, amely a kontinens méretű civil ifjúsági közélet megszervezésének és az ifjúsági érdekképviselőnek talán az egész világon a legmarkánsabb példát mutatja. Teszi mindezt számos kifejezetten erős és integráló szerepet betöltő nemzeti ifjúsági tanácsra, és több tucat kifejezetten markáns globális ifjúsági hálózatra támaszkodva.

Hazánk nemcsak erős integráló szerepet vállaló, majd megvalósító ifjúsági civil szervezetekkel, de még igazából a civil közéletre többségében kíváncsi fiatal generációval sem rendelkezik. Munka, elvégzendő feladat tehát akad bőségesen. Alapvetően kell módosítani hazánkban a civil ifjúsági szervezetek minőségét, megítélését és az állampolgárok túlnyomó többségével ápolt viszonyát.

Irodalom

- Angelusz Róbert (szerk.): *A társadalmi rétegződés komponensei*. Budapest: Új Mandátum Kiadó, 1999.
- Barry, Monica: *Youth Policy and Social Inclusion: Critical Debates with Young People*. New York: Routledge, 2004.
- Beke Márton: A gyermek és ifjúsági civil szektor. *Új Ifjúsági Szemle* 13., 2006. tél. 90–99. o.
- Beke Márton–Ditzendy Károly Arisztid–Nagy Ádám: Áttekintés az ifjúsági intézményrendszer állami és civil aspektusairól. *Új Ifjúsági Szemle* 4., 2004. ősz. 27–35. o.
- Beke Márton–Ditzendy Károly Arisztid–Nagy Ádám: Áttekintés az ifjúsági intézményrendszer állami és civil aspektusairól. *Új Ifjúsági Szemle*, II. évf. 3. Budapest: Új Mandátum Kiadó, 2004.
- Barthel-Rúza Zsolt–Kucsera Tamás Gergely: A Magyar Ifjúsági Konferencia öt évéről. *Új Ifjúsági Szemle* 6., 2005. tavasz.
- Bauer Béla–Laki László–Szabó Andrea (szerk.): *Ifjúság 2000 Gyorsjelentés*. Budapest: Nemzeti Ifjúságkutató Intézet, 2001.
- Bauer Béla–Szabó Andrea: *Ifjúság 2004 Gyorsjelentés*. Budapest: Mobilitás, 2005.
- Herczog Mária: Ifjúságszakmai struktúrák. *Új Ifjúsági Szemle* 13., 2006. tél. 82–89. o.
- Komácssy Ákos–Grünstein Szabolcs: Kell-e magyar–magyar ifjúsági egyeztetés? *Új Ifjúsági Szemle* 6., 2005. tavasz.
- Komácssy Ákos–Kucsera Tamás Gergely: 13 év – kormányzati ifjúságpolitikák a rendszerváltás / rendszerváltoztatás után. *Új Ifjúsági Szemle* 1., 2003. tél.
- Kovacheva, Siyka: *Sinking or Swimming in the Waves of Transformation? Young People and Social Protection in Central and Eastern Europe*. Brüsszel: European Youth Forum, 2000.
- Madár Csaba–Mátyási Sándor–Szabó Andrea–Vajda Erzsébet: *Az ifjúságpolitika esélye avagy az ifjúsági szervezetek helyzete a rendszerváltás után*. Budapest: BME Szociológiai Tanszék, 1995.
- Nagy Ádám: Ifjúsági béke: egy lehetséges ifjúságpolitika váza – célok, feladatok és struktúra. *Új Ifjúsági Szemle* 1., 2003. tél.
- Roche, Jeremy–Tucker, Stanley: *Youth in Society: Contemporary Theory, Policy and Practice*. London: SAGE Publications 1996.
- Sveiby, Karl Erik: *Szervezetek új gazdasága: a menedzselt tudás*. Budapest: Akadémiai Kiadó, 2001.

Feladatok

1. A nonprofit szervezetekről szóló elméletek több törvényszerűséget is meghatároznak rendeltetésük meghatározására. Melyek e törvényszerűségek?:
2. Mi a közhasznúság?
3. Mi a nonprofit mellett a másik két szektor?
4. Mi a civil szektor négy alapvető vonása?
5. Mi tud mondani az ifjúsági szervezetben résztvevők köréről?
6. Mi tud mondani a szervezetek terület szerinti felosztásáról?
7. Mit tud a jogi keretek szerinti felosztásról?
8. Mi tud a tevékenységi körök szerinti felosztásról?
9. Mit tud a szervezetek közötti együttműködésről?
10. Mik a civil ifjúsági közélet legjellemzőbb vonásai?

Jegyzetek

- 36 Lásd: Márkus Eszter: Civil Verdikt. *Civil szemle* 10.
- 37 A szervezetek tevékenységcsoportok szerinti besorolása az International Classification of Nonprofit Organizations (Nemzetközi Nonprofit Szervezeti Osztályozás), amely a szervezeteket 18 főcsoportba, 62 csoportba és 195 alcsoportba sorolja.
- 38 Siurala: Political statement of the Youth Directorate of the Council of Europe, 2000.
- 39 Siurala: New forms of youth participation, Switzerland-Biel, 2000.